

LABIRINTURILE COMUNICĂRII TELEVIZUALE

Membru corespondent **Victor MORARU**

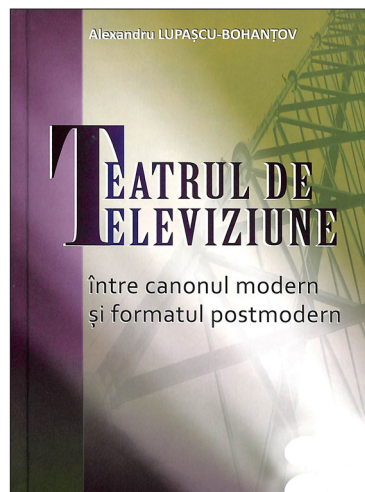
E-mail: prof.moraru@gmail.com

Secția de Științe sociale, economice, umanistice și arte

Monografia *Teatrul de televiziune între canonul modern și formatul postmodern* reprezintă, în viziunea noastră, o încununare a itinerarului științific, de mai mulți ani, a cercetătorului Alexandru Lupașcu-Bohanțov, doctor în studiul artelor, colaborator al Institutului Patrimoniului Cultural. Precedată de o serie de publicații ale autorului, situate în albia aceleiași interes pentru problemele comunicării televizuale (*Teatrul TV: probleme de poetică și interacțiune estetică*, 2005; *Jurnalismul de televiziune*, 2010; *Genuri și formate de televiziune*, 2013), lucrarea în cauză se conturează drept o sinteză plenară a preocupărilor sale.

În centrul atenției cercetătorului se plasează teatrul de televiziune, interpretat din perspectiva unei examinări complexe, implicând imperativ coordonatele între care se desfășoară studiul: teatrul, arta cinematografică, literatura, comunicarea televizuală – televiziunea. Obiectivul major al lucrării rezidă în identificarea caracteristicilor definatorii și elucidarea identității teatrului TV. Problematika abordată este, indiscutabil, una de actualitate și, lucrul cel mai important, vizează o temă care timp îndelungat a fost în afara atenției specialiștilor. E, totodată, un studiu de valoare practică, dacă ținem cont de faptul că diversificarea și îmbogățirea ofertei mediatice-culturale în Republica Moldova constituie actualmente o chestiune esențială, în contextul asimilării și alinierii la valorile artistice și spirituale afirmate în societatea contemporană.

Drept un semn distinctiv și favorizant al monografiei poate fi remarcat orientarea autorului spre căutarea unor răspunsuri pertinente la acele întrebări care, inevitabil, însoțesc pătrunderea fenomenului examinat. În accepția autorului, interogațiile pe care și le formulează în chiar paginile inițiale ale cărții stimulează firul călăuzitor al clarificărilor: „Care sunt relațiile dintre televiziune și cultura tradițională? Ce schimbări notabile s-au produs în cadrul conexiunilor dintre teatru și televiziune? Ce dificultăți de ordin regizoral și stilistico-artistic ridică antrenarea în circuitul audiovizual a unor conținuturi artistice tradiționale, în speță a celor teatrale?” (p. 10) – de la aceste întrebări pornește investigația respectivă.

Alexandru LUPAȘCU-BOHANȚOV. *Teatrul de televiziune între canonul modern și formatul postmodern*.

Chișinău: Editura „Epigraf”, 2019. – 248 p.

Sarcina pe care și-a asumat-o cercetătorul – a descoperi și a dezvălui identitatea teatrului TV – nu este deloc una facilă. În definitiv, exegetului îi reușește să determine locul teatrului TV în sistemul televizual, pe de o parte, și în sistemul artelor pe de altă parte, conceptualizând teatrul televizat drept o modificare contemporană a artei teatrale datorată noilor principii comunicațional-tehnice. „Teatrul televizat nu mai aparține universului teatral propriu-zis, ci este un produs al creației audiovizuale” (p. 22), afirmă A. Bohanțov, detectând esența fenomenului în „adaptarea unei arte milenare la rigorile unui instrument de comunicare modern și ambițios: televiziunea” (p. 30) și fundamentând, respectiv, oportunitatea examinării proprietăților sale estetice din perspectiva funcțiilor comunicaționale ale televiziunii.

Autorul se bazează pe un amplu material, atrăgând pentru analiză lucrările scenice, televizate, care au determinat calea evoluției acestui domeniu în Republica Moldova, și urmărind cu minuțiozitate geneza noilor forme artistico-mediatice. Reflecțiile sale converg spre ideea complexității artei, de aceea, în lucrare sunt evitate afirmațiile categorice și este judicios acest lucru, or, în universul artei totul este absolut neunivoc. Cu atât mai mult că fenomenul teatrului TV, așa cum argumentează

autorul, este unul de-a dreptul controversat. Aceste controverse sunt examinate în carte într-o manieră atentă, capabilă să stimuleze energia pătrunderii și clarificării unor aspecte semnificative ce caracterizează plenar devenirea fenomenului teatrului TV într-un context amplu, racordat la dinamismul evoluției artelor.

Judecând după structura și conținutul lucrării, putem afirma, fără riscul de a greși, că cercetarea efectuată de Alexandru Bohanțov denotă ținuta conceptuală reușită, ea fiind axată pe elucidarea atât a itinerarului istoric de conceptualizare a fenomenului teatrului televizat (prezentat de către autor și în baza unei examinări practic exhaustive a patrimoniului artistic în domeniu), cât și pe elaborarea unei viziuni de ansamblu asupra interferențelor care se stabilesc între teatru și televiziune, producând un fenomen artistico-mediatic specific și original. Complexitatea acestui fenomen, datorată caracterului său sincretic – pe de o parte, teatrul și pe de alta, cinema –, subordonate legilor abordării televizuale, conturează un adevărat labirint, care poate fi străbătut doar prin verificarea minuțioasă a reperelor esențiale, și acest lucru îi reușește autorului.

Firește, istoria teatrului TV (ale cărui începuturi se manifestă abia în debutul anilor cincizeci ai secolului trecut) este incomparabil mai modestă în raport cu istoria artei teatrale, afirmate pe parcurs de milenii. Reflecțiile pasionate ale cercetătorului, frământat, așa cum demonstrează paginile cărții, de destinul noilor modalități de expresie artistică îi permit să releve contribuția televiziunii la afirmarea teatrului TV, evidențind itinerarul deosebit și ipostaza pe care și-a asumat-o de la difuzor de creații artistice la creator de artă mediatică (p. 9).

Autorul urmărește devenirea teatrului TV, fixând și argumentând cronologia acestei deveniri în baza experienței acumulate pe plan autohton, dar și făcând excursuri ample în practica televizuală din România, Federația Rusă și evident, cea din Occident. Etapizarea întreprinsă (p. 44) permite conturarea nuanțată a unui traseu specific: 1) perioada spectacolului conceput pentru scenă, dar difuzat prin intermediul TV, adică teatrul TV în ipostază reproductivă, aflat cu desăvârșire în sfera artei dramatice; 2) perioada adaptării spectacolelor scenice pentru micul ecran, când teatrul TV se lansează ca element al televizualului, fiind inclus în sistemul mijloacelor de comunicare în masă; 3) perioada afirmării teatrului TV în calitate de fenomen al artei televizuale originale. „Odată cu apariția dramei televizate, teatrul TV s-a consolidat definitiv ca artă” (p. 45), remarcă autorul.

Primele capitole ale lucrării urmăresc dezvăluirea resurselor expresive ale micului ecran, raportate la practica teatrului de televiziune, autorul recurgând la

examinarea lor prin prisma dublei naturi a audiovizualului – comunicațională și estetică. Pornind de la ideea că obiectul estetic astfel definit constituie un fel de „hibrid format din elemente eterogene ale teatrului și filmului” (p. 51), și nu în ultimul rând al televiziunii, A. Bohanțov evidențiază rolul structurant al TV, care permite statuarea noilor forme teatrale specifice, în comparație cu arta filmului (ținând de sistemul cinematografului) și arta scenică (aparținând unui alt metasisem – cel al artelor tradiționale), ajungând să discute despre specificul metadiscursului în arta teatrului de televiziune. În opinia exegetului, particularitățile comunicaționale ale televiziunii determină manifestarea unor calități estetice distinctive, inclusiv în zona teatrului TV, în care structura televiziunii își lasă amprenta decisivă asupra tuturor elementelor unei producții teatrale, televiziunea apropiindu-și atribuțiile unui factor structurant destul de original.

Efortul investigativ al autorului se axează pe descoperirea modalităților artei audiovizuale care favorizează potențialul teatrului TV. Sunt relevante în această ordine de idei considerațiile cu referire la comunicarea teatrală *versus* comunicarea televizuală, tipologiile constatate ale spectacolelor de teatru TV, poetica docudramei, problemele dramei televizate – *teleplay*, poetica „punctului de vedere” ș.a. Devenirea formelor experimentale ale organizării dramaturgice a materialului la televiziune este urmărită în baza unui bogat material empiric, care demonstrează că arta teatrală și, respectiv, arta televizuală din Republica Moldova s-au circumscris cu tenacitate făgașului general de dezvoltare a mass-mediei audiovizuale.

Autorul insistă să facă o apreciere la justa valoare a „regimului de interferență, întrepătrundere și concurență între artele tradiționale și mediile tehnologice” (p. 230), să observe multitudinea de formule în care este realizată opera literară/dramatică în versiune televizuală, să fixeze modalitățile interesante, care se convertesc în adevărate succese artistice, ca și în cazul interacțiunii unor fragmente de natură diferită etichetate drept „structură audiovizuală deschisă”, în care alături de eroul-personaj pe micul ecran apare autorul, dialogând cu telespectatorii, comentând sau interpretând propria montare (p. 75). El pledează în mod argumentat pentru ideea că drama TV oferă posibilități reale pentru diversificarea demersului regizoral (p. 45), evidențiază reușitele actoricești, configurând o adevărată panoramă a performanțelor în domeniul vizat, discută asupra principiilor estetice specifice micului ecran, calificându-le drept procedee compoziționale mult mai organice discursului televizat decât celui filmic, susține rigoarea în utilizarea mijloacelor de expresie, mai cu seamă a efectelor speciale (p. 60), avertizează asupra

inadvertențelor și abuzurilor de procedee specifice televiziunii (montajul dinamic, mișcările bruște de aparat, efectele speciale etc.) pentru a nu periclita demersul regizoral, „anihilând însemnele teatralității” (p. 51).

Episoadele devenirii teatrului de televiziune sunt urmărite cu rigurozitatea necesară. Autorul constată pertinent că „Multe teme de adâncă gravitate umană au fost compromise, întrucât unii care le-au abordat n-au beneficiat de suficient har creator, iar alții s-au dovedit a fi niște conjuncturiști” (p. 56). Diagnosticând teatrul TV, autorul discută, în context, o serie de probleme, direct sau tangențial legate de fenomenul studiat. Astfel, devine expusă poziția auctorială asupra unor concepte importante, cercetătorul lansându-se, atunci când este cazul, în polemici oportune. Este judicioasă, respectiv, preocuparea autorului pentru fenomenul percepției estetice care în viziunea sa constituie „o ecuație cu mai multe necunoscute” (p. 22). Este evident că problema nicidecum nu se pretează unei interpretări simpliste, receptarea adecvată a operei artistice, inclusiv a producției televizuale și, în special, a teatrului TV, necesitând un anumit nivel de formare, de familiarizare cu lumea frumosului, experiență socioculturală corespunzătoare, viziune critică dezvoltată și, nu în ultimul rând, sensibilitate artistică. Or, Paul Valery, de exemplu, afirma: „Niciodată nu va auzi muzica cel ce n-are muzică în suflet”, spusele acestea indicând clar asupra complexității unei realizări artistice și a condițiilor de asimilare a ei.

Cercetătorul avizat, așa cum apare în paginile acestei cărți Alexandru Lupașcu-Bohanțov, nu putea să evite nici chestiunea comercializării artei, care caracterizează în mare măsură practica televizuală curentă. Constatând că „poetica produsului mediatic respectiv (teatrul TV – n.n.) este centrată pe așa-zisul fenomen *entertainment* având ca reper orientativ un rating cât mai mare, în fond, o constantă a televiziunii postmoderne (p. 231), autorul se întreabă, dezolat: „Nu asistăm actualmente la o „show-izare” a spectacolelor dramatice?” (p. 52).

În contextul unor tendințe actuale, prezintă interes considerațiile autorului cu privire la teatralizarea comunicării audiovizuale, un fenomen care se face simțit în practica mediatică curentă, la spectacularizarea mesajului televizual. Considerând-o derivă a sistemului audiovizual autohton, și nu numai, autorul semnalează că „în goana contracronometru după audiență, șansele unor emisiuni de autor performante devin tot mai restrânse” (p. 232), datorită tocmai atracției, poate și explicabile în contextul actual, dar categoric neavenite, de spectacularizare a mesajului.

Supunându-se, „din vremuri îndepărtate legilor spectacolului” (Guy Lochard & Henri Boyer, *Comu-*

nicarea mediatică, p. 105), este, probabil, firesc ca procesul mediatizării să se realizeze deseori în formule de un efect facil, să mizeze pe valorizarea aparențelor, pe simplificarea mesajului, redus la faptul divers. Exploatănd, prin urmare, la maximum resursele dramatice ale realității, tendința respectivă devine uneori justificabilă prin „interesul uman”, adică înclinația firească a publicului spre spectacol și divertisment. Tocmai aici se află explicația sporirii volumului producției televizuale, realizate în așa-zisa formă de *infotainment* (derivare de la *information* și *entertainment*), în care informația este prezentată cu o doză, mai mare sau mai mica, de teatralizare (Victor Moraru, *Mass media vs politica*, p. 164-173).

Totuși, noțiunea de *infotainment*, abordată de A. Bohanțov (p. 179, 181), ar trebui să fie mai puțin aplicabilă buletinului de știri, pentru a-i asigura conformitatea cu misiunea sa primordială, pentru a nu-l plasa într-un cadru impropriu, când „televizorul arată toate serile ca un teatru... Este o consecință directă a structurii comerciale a televiziunii” (Neil Postman, *Provocazioni*, p. 77) – avertismentul aparține unui notoriu cercetător american Neil Postman, autorul celebrei cărți *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business (A se distra până a muri. Discursul public în Era show-businessului)*. Și aici ar fi binevenită pledoaria pentru imperativul existenței politicilor culturale independente de legile pieței, așa cum insistă, de exemplu, autorul francez Jean Cluzel (*Pour l'exemption culturelle*, p. 6).

Înclinația spre problematizare conferă cărții *Teatrul de televiziune între canonul modern și formatul postmodern* posibilitatea de a plasa reflecțiile cu privire la teatrul televizat într-un context mai amplu, circumscris preocupărilor despre destinul artei televizuale actuale. Chiar dacă se întâlnesc aici și pasaje ce pot fi calificate ca impresii de telespectator, lucrarea alunecând ușor pe alocuri spre popularizare, vulgarizare a științei, consistența mesajului auctorial nu este afectată, iar avalanșa de reflecții, conjugată cu referința la nume de rezonanță, atât din domeniul cercetării, cât și din domeniul creației televizuale propriu-zise – o pleiadă întreagă de actori, regizori, creatori ai artei TV, promotori valoroși ai genului prezenți în tabloul conturat –, fortifică în ansamblu concepția și realizarea monografiei.

Volumul dr. Alexandru Lupașcu-Bohanțov confirmă/legitimează căutările orientate spre pătrunderea artei complexe a teatrului/filmului de televiziune, reușește să surprindă dinamismul evoluției audiovizuale în continuă schimbare, să dezvăluie unele aspecte inedite și să descopere potențialul discursului comunicării audiovizuale, monografia dată obținând statutul unei lucrări de referință în domeniu.